Osa-työkyvyttömyys-eläkkeiden käyttö kunta-alalla

Anna Koski-Pirilä

Kevan tutkimuksia 5/2011

Osatyökyvyttömyyseläkkeiden käyttö kunta-alalla

ISBN 978-952-5933-08-6 (painettu)
ISBN 978-952-5933-09-3 (verkkojulkaisu)

ISSN-L 2242-0851
ISSN 2242-0851 (painettu)
ISSN 2242-086X (verkkojulkaisu)

Ulkoasu Jaana Viitakangas
Nykypaino Oy, Vantaa 2011

Sisältö

Tiivistelmä 2

Sammandrag 4

Johdanto 6

Aineistot ja menetelmät 9

Keitä ovat kuntatyöntekijät? 9

Mitä ovat työkyvyttömyyseläkkeet? 9

Miten tutkimus tehtiin? 10

Tulokset 11

Osatyökyvyttömyyseläkkeille siirtyneet 1995–2010 11

Alkavuus 15

Työkyvyttömyyden pääasiallinen syy 16

Ammatti 18

Myöntötausta 19

Osatyökyvyttömyyseläkkeiden osuus ja työantajan koko 20

Voimassa olevat osatyökyvyttömyyseläkkeet 22

Osatyökyvyttömyyseläkkeen muuttuminen vanhuuseläkkeeksi 23

Seuranta 24

Yhteenveto 29

Loppuviitteet 31

Lähteet 32

Tiivistelmä

Työkyvyttömyyseläkkeille siirtyy vuosittain yli 5 000 kuntatyöntekijää. Heistä jo useampi kuin joka kolmas aloittaa osaeläkkeen, sillä osatyökyvyttömyyseläkkeet ovat merkittävästi yleistyneet kunta-alalla. Samanaikaisesti uudet täydet työkyvyttömyyseläkkeet ovat vähentyneet. Ajallisesti kehitys on yhteydessä yksilöllisen varhaiseläkkeen asteittaiseen poistumiseen, mutta osatyökyvyttömyyseläkettä on myös tuotu aiempaa aktiivisemmin esille täyden työkyvyttömyyseläkkeen vaihtoehtona.

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan kunta-alalta osatyökyvyttömyyseläkkeille siirtyneiden joukkoa aikavälillä 1995–2010. Aineisto on poimittu Kevan eläke- ja palvelussuhderekistereistä. Eläkkeelle siirtyneitä kuvataan lukumäärien, ikä- ja ammattijakaumien sekä työkyvyttömyyden pääasiallisten syiden kautta. Osatyökyvyttömyyseläkkeiden käyttöä on tarkasteltu myös työnantajittain. Lisäksi on tutkittu osaeläkkeensaajien työssäkäyntiä sekä omien eläkkeiden voimassaoloa eläkkeelle siirtymistä seuranneina vuosina.

Valtaosa kunta-alan osatyökyvyttömyyseläkkeistä myönnetään toistaiseksi: vuonna 2010 osatyökyvyttömyyseläkkeille siirtyneistä kuntatyöntekijöistä vain kuudesosa siirtyi määräaikaiselle osakuntoutustuelle. Kuutisen prosenttia viime vuosien aikana osatyökyvyttömyyseläkkeille siirtyneistä on hakenut ensisijaisesti täyttä työkyvyttömyyseläkettä.

Toistaiseksi myönnetylle osatyökyvyttömyyseläkkeelle siirrytään nykyään keskimäärin 57-vuotiaana. Vuonna 2010 hieman yli puolet uuden eläkkeen aloittaneista kuului 55–59-vuotiaiden ikäryhmään. Osakuntoutustuelle siirrytään keskimäärin 50 vuoden iässä, ja suurin ikäryhmä on 50–54-vuotiaat, joita on kolmannes uuden eläkkeen aloittaneista.

Kaksi suurinta sairausryhmää kattaa tätä nykyä kolme neljäsosaa uusien osatyökyvyttömyyseläkkeiden pääasiallisista syistä. Toistaiseksi myönnetyistä työkyvyttömyyseläkkeistä tuki- ja liikuntaelinsairaudet kattavat valtaosan – viime vuosina yli 60 prosenttia. Osakuntoutustukien taustalla on runsaasti sekä mielenterveyssyitä että tuki- ja liikuntaelinsairauksia. Näiden kummankin sairausryhmän osuus uusien osa-

kuntoutustukien pääasiallisista syistä on noin 40 prosenttia.

Työpaikan koolla oli merkitystä, kun tarkasteltiin osatyökyvyttömyyseläkkeille siirtyneiden osuutta kaikista työkyvyttömyyseläkkeille siirtyneistä viimeisten viiden vuoden aikana. Se oli keskimäärin hieman suurempi yli 1 300 henkilöä työllistävillä työnantajilla (35 prosenttia) kuin sitä pienemmillä (30 prosenttia). Ero kuitenkin johtui siitä, että suurissa sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymissä osatyökyvyttömyyseläkkeiden osuus oli keskimäärin 39 prosenttia. Suurten ja pienten kuntien välillä ei ollut eroa.

Aiempaa useampi osatyökyvyttömyyseläkkeensaaja jatkaa työskentelyä kunta-alalla. Vuonna 2010 toistaiseksi myönnetyllä osatyökyvyttömyyseläkkeellä vähintään vuoden verran olleista eläkkeensaajista peräti 90 prosenttia oli vuoden lopussa työ- tai virkasuhteessa kunta-alan työnantajaan ja hankkinut kunnallisen eläkelain piiriin kuuluvia ansioita vuoden aikana.

Viiden vuoden kuluttua osaeläkkeen alkamisesta aiempaa useampi on yhä kuntatyössä ja aiempaa harvempi täydellä työkyvyttömyyseläkkeellä.

Osatyökyvyttömyyseläkkeiden yleistymistä voidaan kunta-alalla pitää suotuisana kehityssuuntana, mikäli vaihtoehtona olisi siirtyminen täydelle työkyvyttömyyseläkkeelle ja mikäli osaeläkkeensaaja kykenee jatkamaan työskentelyä eläkkeellä ollessaan. Varhaiseläkkeiden kustannukset maltillistuvat, työurat pitenevät loppupäästä ja osatyökykyistenkin työpanos saadaan käyttöön. Työssä jatkaminen osaeläkkeen ohessa myös kartuttaa vanhuuseläkettä ja on sikäli osatyökykyisellekin täyttä työkyvyttömyyseläkettä parempi vaihtoehto.

Sammandrag

Årligen går över 5 000 kommunarbetstagare i invalidpension. Av dessa inleder redan fler än var tredje delpension, eftersom delinvalidpensionerna har ökat betydligt på kommunsektorn. Samtidigt har antalet nya, fulla invalidpensioner minskat. Tidsmässigt har utvecklingen samband med det gradvisa slopandet av den individuella förtidspensionen, men delinvalidpensionen har också förts fram aktivare än förut som ett alternativ till full invalidpension.

I denna undersökning granskar man dem som gått i delinvalidpension på kommunsektorn under tidsperioden 1995–2010. Materialet har tagits från Kevas pensions- och anställningsregister. De som gått i pension beskrivs via antal, ålders- och yrkesfördelningar samt sannolika orsaker till arbetsoförmåga. Användningen av delinvalidpensioner har granskats också enligt arbetsgivare. Dessutom har man granskat delinvalidpensionstagarnas förvärvsarbete och hur de egna pensionerna har varit i kraft under åren efter pensionsavgången.

Största delen av delinvalidpensionerna på kommunsektorn beviljas tills vidare: år 2010 började endast en tredjedel av de kommunarbetstagare som gått i delinvalidpension få partiellt rehabiliteringsstöd som beviljats för en viss tid. Ca sex procent av dem som under de senaste åren gått i delinvalidpension har i första hand ansökt om full invalidpension.

I delinvalidpension som beviljas tills vidare går man nu i snitt som 57-åring. År 2010 hörde något över hälften av dem som inlett en ny pension till åldersgruppen 55–59-åringar. Partiellt rehabiliteringsstöd börjar man lyfta i snitt vid 50 års ålder, och den största åldersgruppen är 50–54-åringar, vilket är en tredjedel av dem som inlett en ny pension.

De två största sjukdomsgrupperna täcker för närvarande tre fjärdedelar av huvudorsakerna till nya delinvalidpensioner. Av de tills vidare beviljade invalidpensionerna täcker sjukdomar i rörelseapparaten största delen – under de senaste åren över 60 procent. Bakom de partiella rehabiliteringsstöden finns rikligt med både orsaker som har att göra med den mentala hälsan samt sjukdomar i rörelseapparaten. Dessa båda

sjukdomsgruppers andel av huvudorsakerna till de nya partiella rehabiliteringsstöden är ca 40 procent.

Arbetsplatsens storlek var av betydelse när man granskade andelen personer som gått i delinvalidpension av alla dem som gått i invalidpension under de senaste fem åren. Andelen var i snitt något större hos arbetsgivare som sysselsätter över 1 300 personer (35 procent) än hos mindre arbetsgivare (30 procent). Skillnaden berodde emellertid på att andelen personer som gått i delinvalidpension i de stora samkommunerna för social- och hälsovård i snitt var 39 procent. Det var ingen skillnad mellan de stora och de små kommunerna.

Allt fler delinvalidpensionstagare fortsätter i arbete på kommunsektorn. Av de pensionstagare som år 2010 i minst ett års tid lyft tills vidare beviljad delinvalidpension hade ända upp till 90 procent vid årets slut ett arbetsavtals- eller tjänsteförhållande hos en arbetsgivare på kommunsektorn och hade under året haft förvärvsinkomster som omfattas av lagen om kommunala pensioner.

Fem år efter att delpensionen inletts är allt fler fortfarande i kommunalt arbete och allt färre lyfter full invalidpension.

Det faktum att delinvalidpensionerna blivit allt allmännare kan betraktas som en gynnsam utvecklingstrend på kommunsektorn, i fall alternativet är övergång på full invalidpension och i fall delinvalidpensionstagaren kan fortsätta att arbeta medan han eller hon lyfter pension. Kostnaderna för förtida pensioner blir måttligare, arbetskarriärerna förlängs i slutändan och också de partiellt arbetsföras arbetsinsats kan tas till vara. Fortsatt arbete vid sidan om delpension skapar också tillväxt i ålderspensionen och är såtillvida också för partiellt arbetsföra ett bättre alternativ än full invalidpension.

Johdanto

Suomalaiset vanhenevat vauhdilla, ja suuret ikäluokat ovat parhaillaan poistumassa työelämästä. Kunta-alalla väestön ikääntyminen näkyy paitsi eläköitymisaaltona myös terveyspalvelujen ja hoivatyön tarpeen lisääntymisenä. Kunta- ja palvelurakenneuudistuksen edetessä kuntatyöntekijät ovat myös rakenteellisten muutosten kourissa. Kuntatalouden kiristymisen, menoleikkausten ja kilpailuttamisen myötä työn määrä ja vaatimukset ovat kasvaneet ja työtahti kiihtynyt, eikä osaavan työvoiman houkutteleminen kuntatyöhön ole yksioikoisen helppoa varsinkaan syrjäseuduilla.

Kuntatyöntekijöiden työssä jatkamista pyritäänkin tukemaan monin eri keinoin. Tavoitteena on, että mahdollisimman moni kuntatyöntekijä jaksaisi jatkaa kuntatyössä vanhuuseläkeikään tai sen yli ja että entistä harvempi heistä joutuisi työkyvyttömyyseläkkeelle. Asenteiden ja toimintaympäristön toivotaan myös kehittyvän sellaisiksi, että kuntatyössä olisi mahdollista jatkaa heikentyneestä työkyvystä huolimatta. Yksi keino mahdollistaa osatyökykyisen työssä jatkaminen on osatyökyvyttömyyseläke.

Osatyökyvyttömyyseläkkeet ovat yleistyneet kunta-alalla melko voimakkaasti jo pitkään. Vuonna 2010 lähes 1 900 kunnallisen eläkelain piiriin kuuluvaa kuntatyöntekijää siirtyi osatyökyvyttömyyseläkkeille. Kunta-alalla jo yli kolmannes uusista työkyvyttömyyseläkkeistä on osaeläkkeitä (Keva 2011), mutta yksityisellä sektorilla vain noin kuudesosa (Eläketurvakeskus 2010). Koko työeläkejärjestelmästä siirtyi vuonna 2010 osatyökyvyttömyyseläkkeelle 4 500 henkilöä (Nyman & Kiviniemi 2011), mikä oli kolmanneksen enemmän kuin vuonna 2005 (Gould ym. 2008).

Aiemman tutkimuksen perusteella tiedetään, että osatyökyvyttömyyseläkkeet yleistyneet vuosina 1997–2006 nimenomaan julkisella

sektorilla ja eniten 55–60-vuotiaiden naisten keskuudessa (Pensola ym. 2010). Kunta-alalta onkin 2000-luvun mittaan siirtynyt yhä vanhempaa väkeä osatyökyvyttömyyseläkkeille. Etenkin vuodesta 2003 vuoteen 2005 osatyökyvyttömyyseläkkeiden alkavuus 56–60-vuotiaiden ikäryhmässä kohosi yli kaksinkertaiseksi (Halmeenmäki & Lybäck 2008). Ilmiön on arvioitu olevan yhteydessä yksilöllisen varhaiseläkkeen asteittaiseen poistumiseen 1990- ja 2000-luvulla (Gould ym. 2008, Halmeenmäki & Lybäck 2008).

Ammattiryhmittäin tarkasteltuna ja ammattiryhmien ikärakenne huomioiden osatyökyvyttömyyseläkkeet olivat vuosina 1997–2006 naisilla yleisimpiä perus-, lähi- ja kodinhoitajilla sekä lastentarhanopettajilla. Miesten ammattiryhmissä osatyökyvyttömyyseläkkeille siirtyi eniten siivouksen ja kiinteistönhoidon henkilöstöä (Pensola ym. 2010). Kunta-alalla osatyökyvyttömyyseläkkeet yleistyivät 2000-luvun alkupuolella eniten lastentarhanopettajilla, kodinhoitajilla ja kotiavustajilla sekä keittiöapulaisilla. Täysien toistaiseksi myönnettyjen työkyvyttömyyseläkkeiden osuus taas oli suurinta henkilökohtaisilla avustajilla, palomiehillä ja perhepäivähoitajilla (Halmeenmäki & Lybäck 2008). Näillä aloilla mahdollisuudet osa-aikatyön tekemiseen saattavat olla muita heikommat, eikä osaeläkkeelle hakeutuminen välttämättä ole yhtä yleistä kuin muilla aloilla. Joissakin ammattiryhmissä myös vanha ammatillinen eläkeikäjärjestelmä on saattanut vähentää työkyvyttömyyseläkkeiden käyttöä.

Osatyökyvyttömyyseläkkeellä olevien työssäjatkamista on selvitetty rekisterien ja kyselyjen avulla. Eläketurvakeskuksen vuosina 2003 ja 2008 toteuttamien kyselytutkimusten perustella kaksi kolmesta osaeläkkeensaajasta käy ansiotyössä (Gould ym. 2003, Gould & Kaliva 2010, s. 26). Nuorien, koulutettujen, kevyttä työtä tekevien ja vasta vähän aikaa eläkkeellä olleiden joukossa työssäkäynti oli vuonna 2008 keskimääräistä yleisempää, samoin julkisella sektorilla ja suurilla työpaikoilla työskentelevien joukossa (Gould & Kaliva 2010, s. 34–40).

Tässä tutkimuksessa kuvataan tilastojen valossa osatyökyvyttömyyseläkkeiden käyttöä kunta-alalla ja tarkastellaan osatyökyvyttömyyseläkkeille siirtyneiden myöhempää tilannetta eläke- ja palvelussuhderekisterien avulla. Tutkimus on osa laajempaa kokonaisuutta, jossa selvitetään osatyökyvyttömyyseläkkeiden käyttöä kunta-alalla, työntekijöiden ja esimiesten kokemuksia niiden hyödyntämisestä työelämässä (Träskelin 2011a) sekä osatyökykyisten työssä jatkamista tukevia toimintamalleja kuntaorganisaatioissa (Träskelin 2011b). Lisäksi hankkeen puitteissa toteutettiin laaja kyselytutkimus, jossa selvitetään osatyökyvyttömyyseläkkeensaajien kokemuksia eläkkeellesiirtymiseen liittyvästä prosessista (Saari ym. 2011).

Aihe on mitä ajankohtaisin nyt, kun ikääntyneet kuntatyöntekijät ovat sankoin joukoin siirtymässä vanhuuseläkkeelle ja jäljelle jäävän työvoimaan toivotaan jatkavan kuntatyössä mahdollisimman pitkään, edes osa-aikaisesti.

Raportissa on aluksi kuvattu tutkimuksen aineisto ja menetelmät. Sen jälkeen tarkastellaan osatyökyvyttömyyseläkkeelle siirtyneitä ja voimassa olevia osatyökyvyttömyyseläkkeitä sekä seurataan osaeläkkeensaajien työssäkäyntiä ja omien eläkkeiden voimassaoloa eläkkeelle siirtymisen jälkeen. Lopuksi esitetään lyhyt yhteenveto keskeisimmistä havainnoista.

Aineistot ja menetelmät

Keitä ovat kuntatyöntekijät?

Kunnallisen eläkelain (KuEL) piiriin kuuluvien henkilöiden määrä on 2000-luvulla kasvanut 440 000:sta hieman yli 500 000:een. Luvussa ovat mukana myös omais- ja perhehoitajat ja luottamushenkilöt sekä vanhempainvapailla ja työlomilla olevat. Valtion eläkelain piiriin kuuluu noin 30 000 peruskoulun ja lukion rehtoria ja opettajaa, jotka eivät ole mukana tässä tutkimuksessa.

KuEL:n piiriin kuuluvien kuntatyöntekijöiden keskimääräinen ikä on 2000-luvun mittaan kohonnut 44 vuodesta 45,3 vuoteen. Naisten osuus vakuutetuista on pysytellyt 77 prosentin tuntumassa.

Suurimpia ammattiryhmiä kunta-alalla ovat perus- ja lähihoitajat, sairaanhoitajat, henkilökohtaiset avustajat, aineenopettajat ja lehtorit, lastenhoitajat ja päiväkotiapulaiset, perhepäivähoitajat, siivoojat, sairaala- ja hoitoapulaiset, sihteerit, lastentarhanopettajat sekä keittiöapulaiset.

Mitä ovat työkyvyttömyyseläkkeet?

Osatyökyvyttömyyseläke voidaan myöntää, mikäli sairauden, vian tai vamman arvioidaan heikentävän työkykyä vähintään kahdella viidesosalla vähintään vuoden ajaksi, mutta henkilöllä katsotaan yhä olevan edellytyksiä jatkaa työelämässä osa-aikaisesti. Työskentely ei kuitenkaan ole osatyökyvyttömyyseläkkeen myöntämisen edellytys. Osatyökyvyttömyyseläkkeellä oleva henkilö saa ansaita enintään 60 prosenttia vakiintuneesta keskiansiostaan, kuitenkin vähintään 687,74 euroa kuukaudessa (1.3.2011–).

Oikeudesta osatyökyvyttömyyseläkkeeseen voidaan antaa ennakkopäätös. Se mahdollistaa osatyökyvyttömyyseläkkeelle siirtymi-

sen suoraan työstä, sillä työntekijällä on päätöksen saatuaan yhdeksän kuukautta aikaa sopia työnantajan kanssa osa-aikatyöhön liittyvistä järjestelyistä.

Täyden työkyvyttömyyseläkkeen myöntäminen edellyttää kunta-alalla, että henkilö tulee työkyvyttömäksi omaan työhönsä (ja työ- tai virkasuhde jatkuu) tai että hänen työkykynsä on heikentynyt vähintään kolme viidesosaa (ja työ- tai virkasuhde on päättynyt).

Määräaikainen työkyvyttömyyseläke eli kuntoutustuki voidaan myöntää, mikäli sairauden voidaan olettaa paranevan. Kuntoutustuki voidaan myöntää myös osatyökyvyttömyyseläkkeen suuruisena, jolloin siitä käytetään nimitystä osakuntoutustuki.

Miten tutkimus tehtiin?

Tämän tutkimuksen aineisto on poimittu Kevan eläke- ja palvelussuhderekistereistä sekä tilastotietokannoista. Tutkimus painottuu erityisesti viime vuosina tapahtuneeseen kehitykseen.

Pitkän aikavälin kehitystä kuvattaessa tarkastelujakso ulottuu vuodesta 1995 vuoteen 2010. Voimassa olevia ja päättyneitä eläkkeitä koskevia aineistoja oli saatavilla yhdenmukaisessa muodossa vuosilta 1998–2010. Ikävakioidut alkavuudet on laskettu vuodesta 2000 alkaen. Eläkkeen myöntötausta selvitettiin vuosina 2004–2010 osaeläkkeelle siirtyneiltä. Työnantajaan liittyvät tarkastelut puolestaan rajoittuvat ajanjaksoon 2006–2010. Ammattiryhmät noudattavat Tilastokeskuksen ammattiluokitusta (2001). Osatyökyvyttömyyseläkkeestä käytetään yksiköllistä muotoa silloin, kun tarkastelu ei kata osakuntoutustukea.

Seuranta-aineisto on muodostettu henkilöistä, joilla osatyökyvyttömyyseläke on alkanut ensimmäisenä eläkkeenä vuosina 2000 tai 2005. Heidän kohdallaan on tarkasteltu kunta-alan eläkkeiden ja kunnallisten työ- ja virkasuhteiden voimassaoloa eläkkeellesiirtymistä seuraavien vuosien lopussa.

Tulokset

Osatyökyvyttömyyseläkkeille siirtyneet 1995–2010

Osatyökyvyttömyyseläkkeille siirtyy jo lähes 2 000 kuntatyöntekijää vuodessa.

Osatyökyvyttömyyseläkkeille siirtyneiden kuntatyöntekijöiden määrä on karkeasti ottaen kuusinkertaistunut viimeisen viidentoista vuoden aikana. Täysitehoisille KuEL-osatyökyvyttömyyseläkkeille siirtyi vuonna 1995 runsaat 300 henkilöä, vuonna 2000 hieman yli 700 henkilöä, vuonna 2005 miltei 1 300 henkilöä ja vuonna 2010 jo lähes 1 900 henkilöä (kuvio 1, taulukko 1). Määräaikaiselle osakuntoutustuelle on 2000-luvulla siirtynyt 15 prosenttia kaikista osatyökyvyttömyyseläkkeille siirtyneistä ja vuonna 2010 noin joka kuudes.

Kuvio 1

KUEL-OSATYÖKYVYTTÖMYYSELÄKKEILLE SIIRTYNEET.

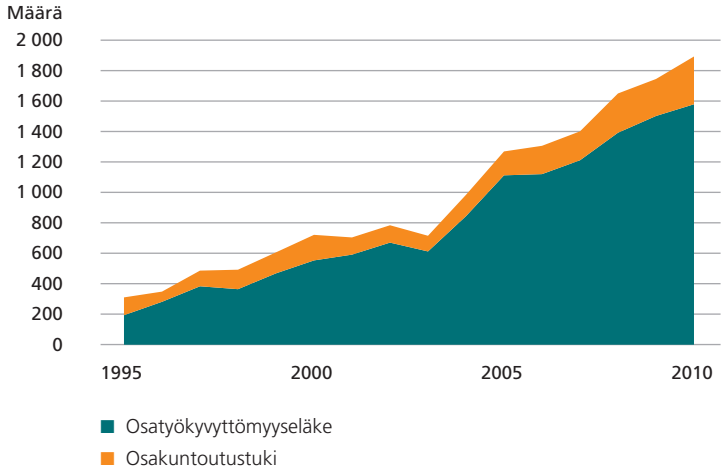

Taulukko 1

KUEL-OSATYÖKYVYTTÖMYYSELÄKKEILLE SIIRTYNEIDEN MÄÄRÄ JA KESKI-IKÄ.

	1995		2000		2005		2010	
	Määrä	Ikä	Määrä	Ikä	Määrä	Ikä	Määrä	Ikä
Osatyökyvyttömyyseläke	194	51,4	554	53,4	1 113	55,2	1 580	57,2
Osakuntoutustuki	117	45,5	168	47,3	157	48,5	314	49,9
Yhteensä	**311**	**49,1**	**722**	**52,0**	**1 270**	**54,4**	**1 894**	**56,0**

Suurin muutos tapahtui 2000-luvun puolivälissä, kun osatyökyvyttömyyseläkkeille siirtyneiden määrä kasvoi 77 prosenttia vuodesta 2003 vuoteen 2005. Voimakkain kasvu ajoittuu yksilöllisen varhaiseläkkeen lakkauttamisen jälkeisiin vuosiin, sillä pääsääntöisesti yksilölliselle varhaiseläkkeelle oli mahdollista siirtyä 58-vuotiaana vuoteen 2002 asti.[1]

Osatyökyvyttömyyseläkkeille siirrytään keskimäärin 56-vuotiaana.

Osatyökyvyttömyyseläkkeiden osuus kaikista uusista työkyvyttömyyseläkkeistä on myös kasvanut huomattavasti: vuonna 1995 se oli 7 prosenttia (miehillä 4 prosenttia, naisilla 8 prosenttia) mutta vuonna 2010 jo 36 prosenttia (miehillä 23 prosenttia, naisilla 39 prosenttia). Kasvu on koskenut erityisesti pysyvää osatyökyvyttömyyseläkettä, jonka osuus kaikista uusista työkyvyttömyyseläkkeistä on kivunnut 4 prosentista 30 prosenttiin. Eniten osatyökyvyttömyyseläkkeiden suosio on kasvanut 55–59-vuotiaiden keskuudessa (taulukko 2), mikä ilmentänee yksilöllisen varhaiseläkkeen tarjoaman eläkereitin poistumista kyseisessä ikäryhmässä.

Osatyökyvyttömyyseläkkeille siirtyneiden keskimääräinen ikä on aikavälillä 1995–2010 noussut seitsemisen vuotta, 49,1 vuodesta 56,0 vuoteen (kuvvio 2). KuEL:n piiriin kuuluvan kuntahenkilöstön keski-ikä

Taulukko 2

OSATYÖKYVYTTÖMYYSELÄKKEILLE SIIRTYNEIDEN OSUUS KAIKISTA KUEL-TYÖKYVYTTÖMYYSELÄKKEILLE SIIRTYNEISTÄ IKÄRYHMITTÄIN (%).

	Osatyökyvyttömyyseläke				Osakuntoutustuki				Osatyökyvyttömyyseläkkeet yhteensä			
	1995 %	2000	2005	2010	1995 %	2000	2005	2010	1995 %	2000	2005	2010
–34	2	3	3	1	5	3	3	4	8	6	7	5
35–44	3	6	8	6	6	8	8	12	9	14	16	18
45–54	8	16	22	21	4	6	5	12	12	23	27	32
55–59	3	17	32	42	0	0	1	3	3	17	34	46
60–64	0	2	8	34	0	0	0	0	0	2	8	35
Kaikki	**4**	**13**	**22**	**30**	**2**	**4**	**3**	**6**	**7**	**17**	**25**	**36**

on samalla aikavälillä noussut vain kolmisen vuotta (41,6 vuodesta 45,0 vuoteen).

Vuosina 1995–2001 suurin osatyökyvyttömyyseläkkeille siirtynyt ikäryhmä oli 50–54-vuotiaat, joita oli yli kolmannes siirtyneistä, mutta

Kuvio 2

KUEL-OSATYÖKYVYTTÖMYYSELÄKKEILLE SIIRTYNEIDEN JA KUEL-VAKUUTETTUJEN KESKI-IKÄ.

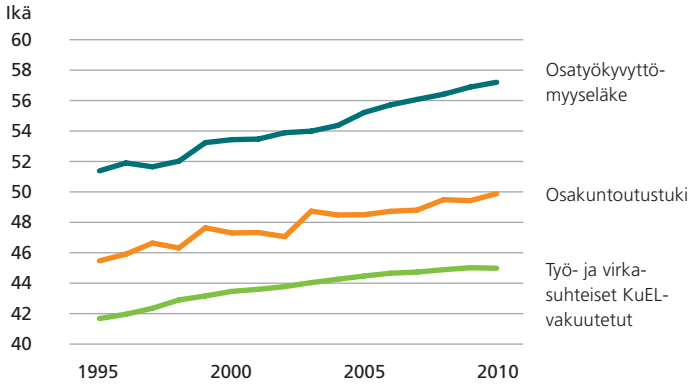

Kuvio 3

VUONNA 2010 KUEL-OSATYÖKYVYTTÖMYYSELÄKKEILLE SIIRTYNEET IKÄRYHMITTÄIN.

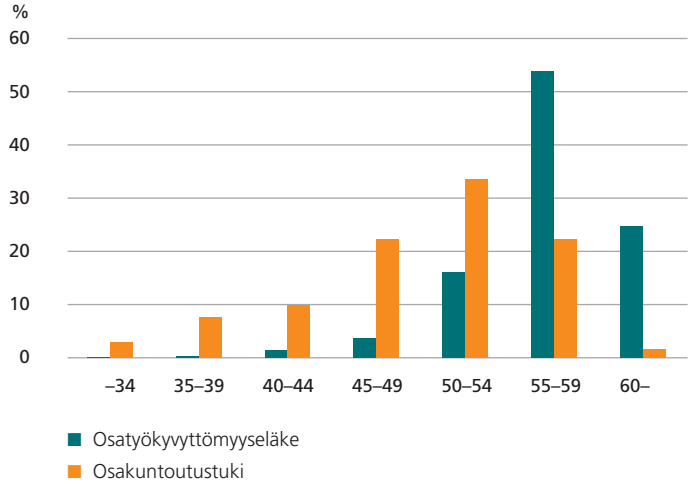

Lähes 70 % osatyökyvyttömyyseläkkeille siirtyvistä on vähintään 55-vuotiaita.

vuosina 2002–2010 noin puolet osatyökyvyttömyyseläkkeille siirtyneistä oli 55–59-vuotiaita. Vuonna 2010 jo 69 prosenttia osatyökyvyttömyyseläkkeille siirtyneistä oli täyttänyt 55 vuotta (kuvio 3). Tällöin heitä oli jo runsaat 1 200 henkilöä. Määrä oli yli kaksikymmenkertainen vuoteen 1995 verrattuna, kun samalla aikavälillä alle 55-vuotiaiden osatyökyvyttömyyseläkkeille siirtyneiden määrä kasvoi vain noin 2,5-kertaiseksi.

Osakuntoutustuelle on viime vuosina siirrytty seitsemisen vuotta nuorempana kuin pysyvälle osatyökyvyttömyyseläkkeelle (taulukko 1). Miehet ovat siirtyneet osatyökyvyttömyyseläkkeille keskimäärin vajaan vuoden verran nuorempina kuin naiset. Naisten osuus osatyökyvyttömyyseläkkeille siirtyneistä on 2000-luvulla ollut keskimäärin 86 prosenttia.

Alkavuus

Uusien osatyökyvyttömyyseläkkeiden lisääntyminen johtuu osittain kuntahenkilöstön ikääntymisestä ja kuntatyöntekijöiden määrän kasvusta. Kun näiden tekijöiden vaikutus poistetaan, voidaan todeta osatyökyvyttömyyseläkkeiden yleistyneen myös niistä huolimatta. Viimeisen viidentoista vuoden aikana osatyökyvyttömyyseläkkeiden ikävakioitu alkavuus[2] on kasvanut 0,09 prosentista 0,33 prosenttiin. Toistaiseksi myönnettyjen osatyökyvyttömyyseläkkeiden ikävakioitu alkavuus on suurin piirtein nelinkertaistunut ja osakuntoutustukien kaksinkertaistunut. Miehillä osatyökyvyttömyyseläkkeiden ikävakioitu alkavuus on ollut huomattavasti pienempi kuin naisilla koko 2000-luvun ajan. Vuonna 2010 se oli miehillä 0,21 prosenttia ja naisilla 0,36 prosenttia (kuvio 4).

Täysiin työkyvyttömyyseläkkeisiin suhteutettuna kehityssuunta on kuitenkin ollut sama sekä miehillä että naisilla: täysien työkyvyttömyyseläkkeiden ikävakioitu alkavuus oli vuonna 2000 miehillä yli kymmenkertainen ja naisilla nelinkertainen osatyökyvyttömyyseläkkeiden alkavuuteen verrattuna mutta vuonna 2010 miehillä enää nelinkertainen ja naisilla alle kaksinkertainen (kuvio 4).

Kuvio 4

KUEL-TYÖKYVYTTÖMYYSELÄKKEIDEN IKÄVAKIOITU ALKAVUUS SUKUPUOLITTAIN.[3]

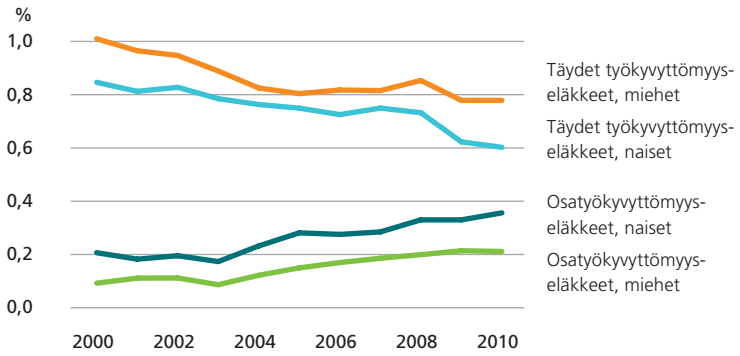

Kuvio 5

KUEL-TYÖ-KYVYTTÖMYYS-ELÄKKEIDEN IKÄVAKIOITU ALKAVUUS.

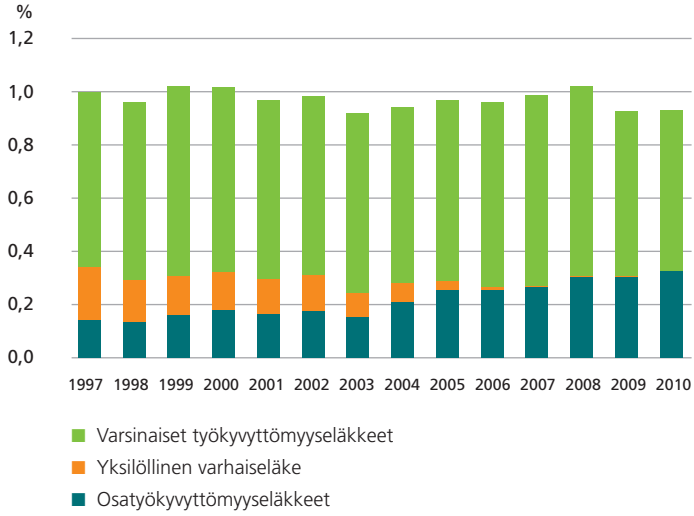

Osatyökyvyttömyyseläkkeiden ikävakioitu alkavuus on kasvanut jokseenkin samaa tahtia kuin yksilöllisen varhaiseläkkeen alkavuus on pienentynyt. Myös varsinaisten täysien työkyvyttömyyseläkkeiden ikävakioitu alkavuus on jonkin verran pienentynyt 2000-luvulla (kuvio 5).

Työkyvyttömyyden pääasiallinen syy

Kuntatyöntekijät siirtyvät työkyvyttömyyseläkkeille pääasiassa tuki- ja liikuntaelinsairauksien sekä mielenterveyden häiriöiden vuoksi. Vuonna 2010 alkaneiden uusien osatyökyvyttömyyseläkkeiden pääasiallisista syistä nämä kaksi suurinta sairausryhmää kattoivat peräti kolme neljäsosaa. Uusille osatyökyvyttömyyseläkkeille siirtyneistä kolme viidestä joutui eläkkeelle tuki- ja liikuntaelinsairauksien ja joka kuudes mielenterveydenhäiriöiden takia.

Osatyökyvyttömyyseläke ja osakuntoutustuki eroavat toisistaan tässä suhteessa. Tuki- ja liikuntaelinsairaudet (tules) johtavat herkemmin pysyvälle työkyvyttömyyseläkkeelle kuin mielenterveyden häiriöt, joista paraneminen arvioidaan todennäköisemmäksi. Vuonna 2010 osakuntoutustuelle siirtyi 41 prosenttia mielenterveyden häiriöiden takia osaeläkkeelle siirtyneistä mutta vain 12 prosenttia niistä, jotka siirtyivät osaeläkkeelle tules-syistä.

Yli 60 % pysyvien osatyökyvyttömyyseläkkeiden syistä on tuki- ja liikuntaelinsairauksia.

Mielenterveyden häiriöiden vuoksi osatyökyvyttömyyseläkkeille siirtyneet ovat myös jonkin verran nuorempia kuin tules-syistä siirtyneet. Vuonna 2010 osatyökyvyttömyyseläkkeille siirryttiin tules-syistä keskimäärin 57-vuotiaana ja mielenterveyssyistä 53-vuotiaana.

Osatyökyvyttömyyseläkkeen pääasiallisista syistä tuki- ja liikuntaelinsairauksien osuus on kasvanut jonkin verran: vuosina 1995–2004 se oli keskimäärin 53 prosenttia ja vuosina 2005–2010 keskimäärin 61 prosenttia. Mielenterveyssyiden osuus on vastaavasti pienentynyt 16 prosentista 13 prosenttiin (kuvio 6).

Kuvio 6

YLEISIMPIEN SAIRAUSRYHMIEN OSUUS KUEL-OSATYÖKYVYTTÖMYYSELÄKKEIDEN PÄÄASIALLISISTA SYISTÄ.

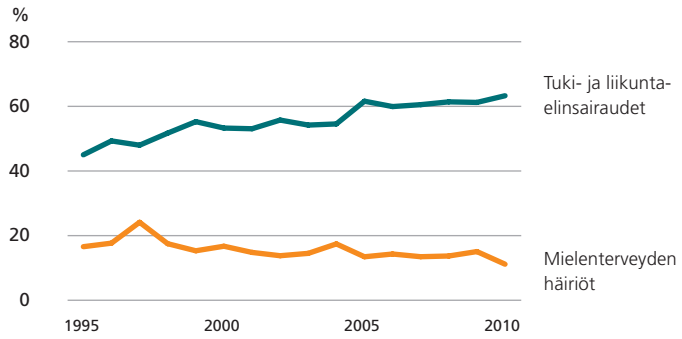

Kolmanneksi yleisin syy on ollut hermoston sairaudet. Niiden osuus on jonkin verran pienentynyt vuoden 2000 jälkeen: vuosina 1995–2000 se oli keskimäärin 8 prosenttia ja vuosina 2001–2010 keskimäärin 6 prosenttia.

Osakuntoutustuen pääasiallisista syistä tuki- ja liikuntaelinsairauksien osuus on tarkastelujaksolla pienentynyt huomattavasti. Vuosina 1995–2001 se oli keskimäärin 55 prosenttia ja vuosina 2002–2010 keskimäärin 39 prosenttia. Mielenterveyssyiden osuus puolestaan kasvoi voimakkaasti vuodesta 1998 vuoteen 2003: vuosina 1995–2001 se oli keskimäärin 22 prosenttia ja vuosina 2002–2010 keskimäärin 39 prosenttia eli yhtä suuri kuin tules-syiden osuus.

Kun kaikkien osatyökyvyttömyyseläkkeille siirtyneiden määrä kasvoi suuresti vuodesta 2003 vuoteen 2005, toistaiseksi myönnetylle osaeläkkeelle siirtyminen tules-syistä lisääntyi 107 prosenttia ja mielenterveyssyistä 69 prosenttia. Osakuntoutustuelle mielenterveyssyistä siirtyneiden määrä kasvoi tuolloin 65 prosenttia ja tules-syistä siirtyneiden määrä 31 prosenttia.

Tuki- ja liikuntaelinsairauksien osuus on kasvanut yksilöllisen varhaiseläkkeen poistumisen myötä.

Tules-syistä alkaneiden osaeläkkeiden yleistyminen liittynee pääosin yksilöllisen varhaiseläkkeen poistumiseen, jonka myötä 55 vuotta täyttäneiden osuus osatyökyvyttömyyseläkkeelle siirtyneistä kasvoi voimakkaasti. Tules-syistä myönnettyjen eläkkeiden alkavuus kasvaa iän myötä ja on suurimmillaan 57–61-vuotiailla.[4] Tules-syyt ovatkin yleisin työkyvyttömyyseläkkeiden syy 55 vuotta täyttäneillä kuntatyöntekijöillä.[5]

Ammatti

Osatyökyvyttömyyseläkkeille on kunta-alalta viime vuosina siirtynyt pääasiassa sosiaali- ja terveysalojen hoitohenkilöstöä, ja suurimmat

ammattiryhmät ovat olleet samoja kuin KuEL-vakuutettujen suurimmat ammattiryhmät. Vuosina 2006–2010 osatyökyvyttömyyseläkkeille siirtyi hieman alle 8 000 työ- tai virkasuhteista kuntatyöntekijää. Heistä noin 11 prosenttia oli perus- tai lähihoitajia, 8 prosenttia siivoojia, 6 prosenttia sairaanhoitajia, 6 prosenttia sairaala-apulaisia, 4 prosenttia kodinhoitajia tai kotiavustajia, 4 prosenttia lastenhoitajia tai päiväkotiapulaisia, 3 prosenttia keittiöapulaisia, 3 prosenttia sihteereitä, 3 prosenttia aineenopettajia tai lehtoreita ja 3 prosenttia perhe- tai ryhmäperhepäivähoitajia. Nämä ammattiryhmät kattoivat yhteensä noin puolet kunta-alalta osatyökyvyttömyyseläkkeille siirtyneistä.

Myöntötausta

6 % osatyökyvyttömyyseläkkeille siirtyvistä on ensisijaisesti hakenut täyttä työkyvyttömyyseläkettä.

Mikäli työkyvyttömyyseläkkeelle hakeutuvalla henkilöllä ei ole täyden työkyvyttömyyseläkkeen myöntöedellytyksiä mutta osatyökyvyttömyyseläkkeen myöntöperusteet täyttyvät, hänelle voidaan myöntää osatyökyvyttömyyseläke. Vuosina 2004–2010 keskimäärin 6 prosenttia osatyökyvyttömyyseläkkeille siirtyneistä henkilöistä oli ensisijaisesti hakenut täyttä työkyvyttömyyseläkettä. Ensisijaisesti täyttä eläkettä hakeneiden osuus ei juurikaan vaihdellut kyseisellä aikavälillä.

Täyttä eläkettä hakeneet olivat keskimäärin puolisen vuotta nuorempia kuin muut osatyökyvyttömyyseläkkeille siirtyneet, ja 50–54-vuotiaiden osuus heistä oli suurempi. Tähän ikäryhmään kuului täyttä eläkettä hakeneista 28 prosenttia, muista osaeläkkeille siirtyneistä 21 prosenttia.

Täyttä eläkettä hakeneiden osuus vastasi keskimääräistä sekä mielenterveyssyistä osaeläkkeelle siirtyneiden että tules-syistä osaeläkkeelle siirtyneiden joukossa.

Osatyökyvyttömyyseläkkeiden osuus ja työantajan koko

Suurilla työnantajilla oletetaan olevan keskimääräistä paremmat mahdollisuudet osa-aikaisen työn järjestämiseen joko työntekijän uudelleensijoittamisen tai työtehtävien uudelleen organisoinnin avulla. Tästä syystä osatyökyvyttömyyseläkkeiden osuutta kaikista työkyvyttömyyseläkkeistä tarkasteltiin myös työnantajan koon mukaan. Vuosilta 2006–2010 poimittiin mukaan tarkasteluun ne 220 kuntaa ja 90 muuta kuntatyönantajaa, joiden palveluksesta oli tarkasteluvuonna siirtynyt vähintään 10 työ- tai virkasuhteista henkilöä työkyvyttömyyseläkkeille.[6]

Osatyökyvyttömyyseläkkeiden osuus kaikista työkyvyttömyyseläkkeistä oli suurilla työnantajilla keskimäärin 35 prosenttia ja alle 1300 työntekijää työllistävillä työnantajilla 30 prosenttia. Suurissa sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymissä se oli erityisen korkea, 39 prosenttia. Kunnissa osaeläkkeiden osuus oli keskimäärin 29 prosenttia koosta riippumatta.

Suurissa sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymissä osatyökyvyttömyyseläkkeiden osuus on keskimääräistä suurempi.

Kuudessa suurimmassa kunnassa (ns. Kuusikko-kunnat) osatyökyvyttömyyseläkkeiden osuus kaikista työkyvyttömyyseläkkeistä ei poikennut muista kunnista, sillä se oli vuosien 2006–2010 keskiarvona ilmaistuna keskimäärin 28 prosenttia (pienimmillään 25 prosenttia ja suurimmillaan 31 prosenttia). Muissa yli 39 000 asukkaan kunnissa osaeläkkeiden osuus vaihteli 20 prosentista 38 prosenttiin. Keskisuurissa kunnissa yllettiin parhaimmillaan lähes 50 prosenttiin, kahdessa suuressa sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymässä ylikin (kuvio 7).

Suurimmilla kuntatyönantajilla tarkasteltiin osatyökyvyttömyyseläkkeiden osuutta myös suhteessa työkyvyttömyyseläkkeiden kokonaisalkavuuteen vuosina 2006–2010 (kuvio 7). Samantyyppisten ja -kokoisten työnantajien välillä ilmeni varsin merkittäviä eroja.

Kuvio 7

KUEL-TYÖKYVYTTÖMYYSELÄKKEIDEN KÄYTÖN PÄÄPIIRTEITÄ ERÄILLÄ SUURILLA KUNTA-ALAN TYÖNANTAJILLA 2006–2010.[7] (KOKO KUNTA-ALAN KESKIARVOT MERKITTY KATKOVIIVOIN)

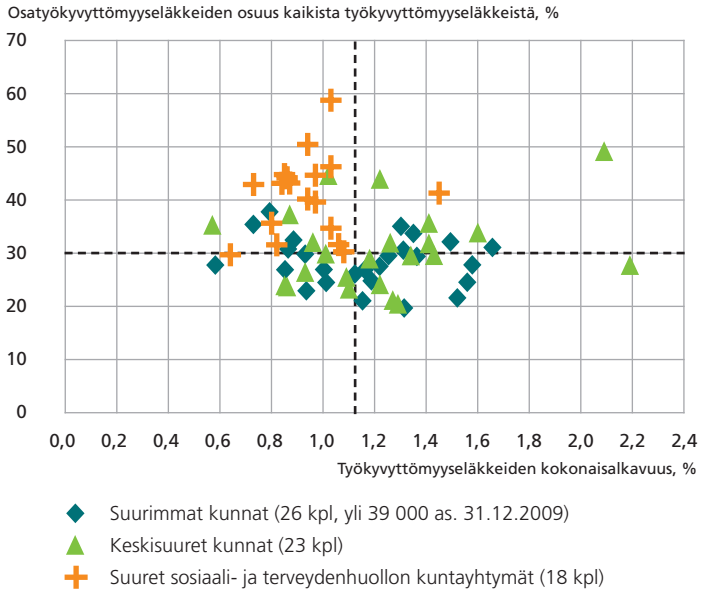

Suurimmat sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymät kuitenkin sijoittuivat pääosin siihen nelikentän neljännekseen, jossa osatyökyvyttömyyseläkkeiden osuus oli keskimääräistä suurempi, mutta työkyvyttömyyseläkkeiden kokonaisalkavuus keskimääräistä pienempi.

Vuosina 2006–2010 työkyvyttömyyseläkkeiden kokonaisalkavuus kunta-alalla oli keskimäärin 1,16 %, mutta eläkelajien keskinäiset osuudet ovat muuttuneet jo viidessä vuodessa huomattavasti. Esimerkiksi Kuusikko-kuntien ryhmässä osatyökyvyttömyyseläkkeiden keskimääräinen alkavuus on kasvanut 0,28 prosentista 0,36 prosenttiin ja osatyökyvyttömyyseläkkeiden keskimääräinen osuus kaikista työkyvyttömyyseläkkeistä 23 prosentista 32 prosenttiin. Täysien työkyvyttömyyseläkkeiden alkavuus puolestaan on pienentynyt 0,93 prosentista 0,75 prosenttiin.

Voimassa olevat osatyökyvyttömyyseläkkeet

Voimassa olevien eläkkeiden tarkastelu tarjoaa eräänlaisen poikkileikkauksen kunta-alan osatyökyvyttömyyseläkkeensaajista tarkastelu-hetkellä eli vuoden lopussa. Tutkimuksen tässä osioissa tarkastelut on rajattu toistaiseksi myönnettyihin osatyökyvyttömyyseläkkeisiin.

Toistaiseksi myönnetyllä osatyökyvyttömyyseläkkeellä oli vuoden 2010 lopussa miltei 7 000 henkilöä (kuvio 8). Vuoteen 1998 verrattuna määrä on yli nelinkertainen, ja eläkkeellä olevien keskimääräinen ikä on noussut lähes viidellä vuodella (52,5 vuodesta 57,3 vuoteen).

Voimassa olevien osaeläkkeiden keskimääräinen kesto on pidentynyt puolisen vuotta (3 vuodesta 3,5 vuoteen), mutta mediaanikesto on ollut lähes koko tarkastelujakson ajan noin 2,5 vuotta. Vuoden 2010 lopussa voimassa olleet tules-syistä myönnetyt eläkkeet olivat kestäneet keskimäärin 3 vuotta ja mielenterveyssyistä myönnetyt lähes 3,5 vuotta. Eroa selittää näiden ryhmien erilainen ikärakenne.

Tuki- ja liikuntaelinsairauksien osuus voimassa olevien eläkkeiden pääasiallisista myöntösyistä on aikavälillä 1998–2010 kivunnut 49

Kuvio 8

VUODEN LOPUSSA VOIMASSA OLLEET KUEL-OSATYÖ-KYVYTTÖMYYS-ELÄKKEET.

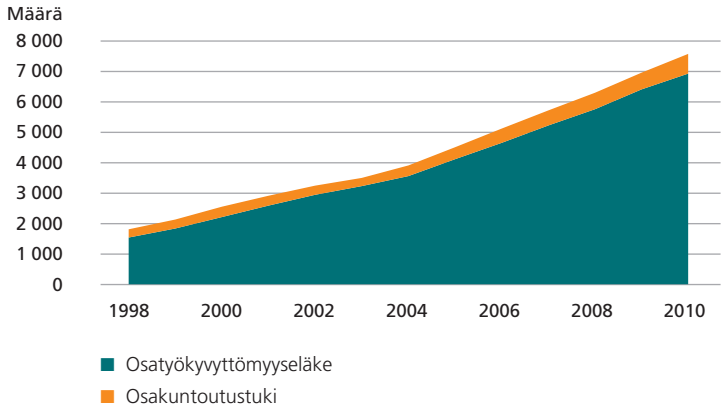

prosentista 57 prosenttiin, kun taas mielenterveyssyiden osuus on laskenut 19 prosentista hieman alle 17 prosenttiin.

Tules-syiden vuoksi eläkkeellä olevien keskimääräinen ikä on aikavälillä 1998–2010 kohonnut 54 vuodesta 58 vuoteen, mielenterveyssyiden vuoksi eläkkeellä olevien 51 vuodesta 56 vuoteen.

Aiempaa useampi osatyökyvyttömyyseläkkeensaaja osallistuu työelämään.

Eläkkeensaajien työssäkäyntiä arvioitiin Kevan palvelussuhderekisterin avulla. Tarkasteluun valittiin vuoden lopussa vähintään 12 kuukautta toistaiseksi myönnetyllä osatyökyvyttömyyseläkkeillä olleet henkilöt. Kunta-alan ansioita vuoden aikana ja voimassa oleva työ- tai virkasuhde vuoden lopussa oli 84 prosentilla vuonna 2000, 87 prosentilla vuonna 2005 ja 90 prosentilla vuonna 2010.

Aiempien kunta-alan osatyökyvyttömyyseläkkeitä koskeneiden selvitysten perusteella vain 70–80 prosenttia täyttä työkyvyttömyyseläkettä hakeneista osaeläkkeensaajista on ollut vuoden lopussa kunta-alan palvelussuhteessa.[8] Tässä tutkimuksessa ei myöntötaustaa voinut vastaavalla tavalla huomioida voimassa olevien eläkkeiden tarkastelussa, koska myöntötausta selvitettiin vain vuosina 2004–2010 osatyökyvyttömyyseläkkeelle siirtyneillä.

Osatyökyvyttömyyseläkkeen muuttuminen vanhuuseläkkeeksi

Työkyvyttömyyseläke muuttuu vanhuuseläkkeeksi eläkkeensaajan täyttäessä 63 vuotta. Tällöin eläkkeensaajalle aletaan maksaa myös osatyökyvyttömyyseläkkeen ohessa tehdystä ansiotyöstä karttunutta eläkettä.

Ajanjaksolla 1995–2010 vanhuuseläkkeeksi muuttunut osatyökyvyttömyyseläke oli kestänyt keskimäärin hieman alle neljä vuotta (keskikesto 46 kuukautta, mediaanikesto 36 kuukautta). Eläkkeen

keskimääräinen kesto on 2000-luvulla ollut hieman lyhyempi kuin 1990-luvun loppupuolella, mikä johtunee siitä, että osaeläkkeensaajat ovat keskimäärin aiempaa vanhempia.

Viimeisen viiden vuoden aikana päättyneistä toistaiseksi myönnetyistä osatyökyvyttömyyseläkkeistä keskimäärin 97 prosenttia on päättynyt jatkoeläkkeeseen ja noin 2 prosenttia kuolemaan.

Seuranta

Lopuksi selvitettiin omien KuEL-eläkkeiden voimassaoloa ja kuntatyössä jatkamista osatyökyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen jälkeen. Seurantaan valitut 1 183 henkilöä olivat aloittaneet osatyökyvyttömyyseläkkeen tai osakuntoutustuen ensimmäisenä eläkkeenään vuonna 2005 ja siirtyneet eläkkeelle työ- tai virkasuhteesta. Osakuntoutustuelle siirtyneiden osuus seurantaan valituista henkilöistä oli 13 prosenttia.

Viiden vuoden kuluttua vajaa kolmannes osatyökyvyttömyyseläkkeille siirtyneistä on yhä osaeläkkeellä.

Mielenterveys- tai tules-syistä eläkkeelle siirtyneitä tarkasteltiin lisäksi omina ryhminään. Tules-syiden osuus seurantaan valituista eläkkeistä oli 58 prosenttia ja mielenterveyssyiden osuus 17 prosenttia. Osakuntoutustukia oli mielenterveyssyiden perusteella alkaneista osaeläkkeistä vajaa kolmannes, tules-syiden perusteella alkaneista vajaa neljännes.

Eläkkeelle siirtymistä seuraavan vuoden lopussa 85 prosenttia osatyökyvyttömyyseläkkeelle siirtyneistä ja 78 prosenttia osakuntoutustuelle siirtyneistä oli osaeläkkeellä ja noin 10 prosenttia täydellä työkyvyttömyyseläkkeellä[9] (kuvio 9). Mielenterveyssyistä eläkkeelle siirtyneistä tosin joka kuudes oli täydellä työkyvyttömyyseläkkeellä jo seuraavan vuoden lopussa.

Kolmen vuoden kuluttua osaeläkkeellä oli hieman yli puolet ja täydellä työkyvyttömyyseläkkeellä noin 30 prosenttia seuratuista henkilöistä. Osakuntoutustuelle siirtyneistä osaeläkkeellä oli vajaat 60

Kuvio 9

OMIEN ELÄKKEIDEN VOIMASSAOLO.

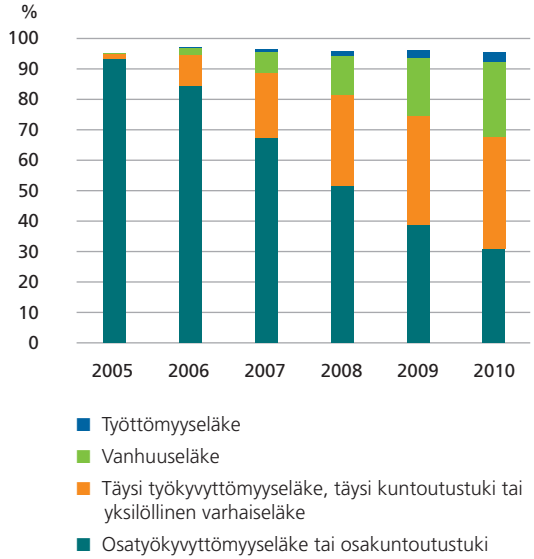

KuEL-eläkkeiden voimassaolo saman ja viiden seuraavan vuoden lopussa niillä henkilöillä, joilla KuEL-osatyökyvyttömyyseläke tai KuEL-osakuntoutustuki oli alkanut ensimmäisenä eläkkeenä vuonna 2005 (n=1 183).

prosenttia ja täydellä työkyvyttömyyseläkkeellä neljännes. Vanhuuseläkkeellä oli osatyökyvyttömyyseläkkeelle siirtyneistä joka seitsemäs, osakuntoutustuelle siirtyneistä yksi prosentti.

Viiden vuoden kuluttua osaeläkkeellä oli 31 prosenttia ja täydellä työkyvyttömyyseläkkeellä 37 prosenttia seuratuista. Vanhuuseläkkeellä oli viiden vuoden kuluttua joka neljäs. Mielenterveyssyistä eläkkeelle siirtyneistä 18 prosenttia oli vanhuuseläkkeellä viiden vuoden kuluttua, tules-syistä siirtyneistä 27 prosenttia, mikä heijastanee osaeläkkeensaajien ikärakennetta näissä ryhmissä. Tules-syistä eläkkeelle siirtyneillä ei omien eläkkeiden voimassaolo kaiken kaikkiaan olennaisesti poikennut keskimääräisestä.

Ensisijaisesti täyttä työkyvyttömyyseläkettä hakeneet henkilöt päätyivät täydelle työkyvyttömyyseläkkeelle keskimääräistä nopeammin. Kahdeksan prosenttia heistä oli täydellä työkyvyttömyyseläkkeellä jo saman vuoden lopussa, 16 prosenttia seuraavan vuoden lopussa, 31 prosenttia kahden vuoden kuluttua ja noin kolmannes kolmen vuoden kuluttua. Tämän jälkeen täydellä työkyvyttömyyseläkkeellä olevien osuus ei enää kasvanut.

Osatyökyvyttömyyseläkkeille siirtyneiden työssäkäyntiä selvitettiin palvelussuhdetietojen perusteella. Henkilön arvioitiin tekevän kuntatyötä, jos hänellä oli kunnallinen työ- tai virkasuhde voimassa tarkasteluvuoden lopussa ja kunta-alan ansioita tarkasteluvuoden aikana.

Vuonna 2005 osatyökyvyttömyyseläkkeen tai osakuntoutustuen ensimmäisenä eläkkeenään aloittaneista 1 183 henkilöstä 90 prosenttia oli kuntatyössä seuraavana vuonna ja 80 prosenttia kahden

Kuvio 10

TYÖSSÄKÄYNTI.

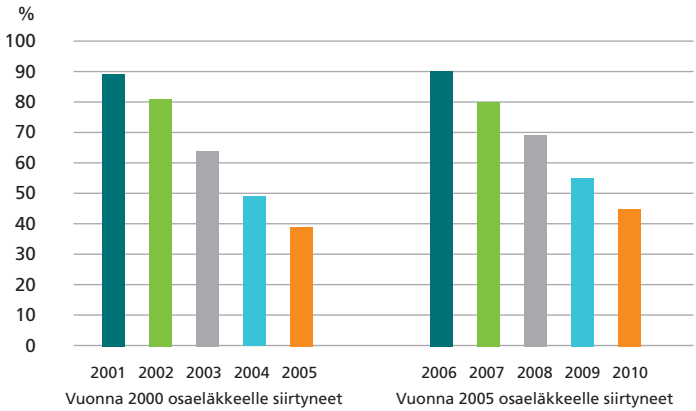

Kunta-alan ansioiden ja kunnallisen työ- tai virkasuhteen olemassaolo eläkkeellesiirtymisvuoden mukaan niillä henkilöillä, joilla KuEL-osatyökyvyttömyyseläke tai KuEL-osakuntoutustuki oli alkanut ensimmäisenä eläkkeenä vuonna 2000 (n=683) tai vuonna 2005 (n=1 183).

vuoden kuluttua eläkkeelle siirtymisestä. Lähes puolella oli ansioita vielä vuonna 2010 eli viidentenä vuonna eläkkeelle siirtymisen jälkeen (kuvio 10).

Viiden vuoden kuluttua 50 % osallistuu työelämään.

Työssä jatkamista verrattiin vuonna 2000 osatyökyvyttömyyseläkkeen tai osakuntoutustuen ensimmäisenä eläkkeenään aloittaneiden henkilöiden vastaaviin tietoihin. Kahtena ensimmäisenä vuonna eroa ei ollut, mutta sen jälkeen kuntatyössä on pysytty aiempaa paremmin: vuonna 2000 osaeläkkeelle siirtyneistä henkilöistä 64 prosentilla oli kunta-alan ansioita kolmantena vuonna eläkkeelle siirtymisen jälkeen, 50 prosentilla neljäntenä vuonna ja viidentenä vuonna enää 40 prosentilla. Vuonna 2000 osatyökyvyttömyyseläkkeen tai osakuntoutustuen ensimmäisenä eläkkeenään aloittaneista henkilöistä joka viides työskenteli kunta-alalla vielä vuonna 2010.

Kun työssäkäyntiä tarkasteltiin työkyvyttömyyden pääasiallisen syyn mukaan, tules-syistä osatyökyvyttömyyseläkkeille siirtyneiden henkilöiden työssäkäynti kunta-alalla vastasi keskimääräistä välittömästi eläkkeelle siirtymistä seuranneina vuosina. Viiden vuoden kuluttua keskimääräistä harvempi heistä oli kuntatyössä, mikä johtunee osaltaan ikärakenteesta: tules-syistä eläkkeelle siirtyvät ovat suhteellisen iäkkäitä, joten keskimääräistä useampi heistä ehtii viidessä vuodessa jo vanhuuseläkkeelle.

Mielenterveyssyistä osatyökyvyttömyyseläkkeille vuonna 2005 siirtyneistä hieman keskimääräistä harvempi työskenteli kunta-alalla eläkkeelle siirtymistä välittömästi seuranneina vuosina, sillä 86 prosentilla heistä oli kunta-ansioita seuraavana vuonna ja 76 prosentilla kahden vuoden kuluttua eläkkeelle siirtymisestä. Kolmen vuoden kuluttua ero keskimääräiseen oli kadonnut, ja sen jälkeen kuntatyössä oli keskimääräistä useampi: neljän vuoden kuluttua 59 prosenttia ja viiden vuoden kuluttua 49 prosenttia.

Ensisijaisesti täyttä eläkettä hakeneista vain 30 % osallistuu työelämään viiden vuoden kuluttua.

Myöntötausta vaikutti työssäkäyntiin huomattavan paljon. Tarkastelussa mukana olleista vuonna 2005 osatyökyvyttömyyseläkkeen tai osakuntoutustuen ensimmäisenä eläkkeenään aloittaneista 1 183 henkilöstä 76 oli ensisijaisesti hakenut täyttä työkyvyttömyyseläkettä. Heistä vain noin puolet oli kuntatyössä vuosina 2006 ja 2007, 41 prosenttia vuonna 2008, 36 prosenttia vuonna 2009 ja viiden vuoden kuluttua enää 30 prosenttia. Koska he olivat hakeneet täyttä työkyvyttömyyseläkettä, myös heidän lähtötilanteensa on mitä ilmeisimmin ollut vaikeampi kuin muilla osatyökyvyttömyyseläkkeille siirtyneillä. Keskimääräistä heikompi terveydentila puolestaan saattaa osaltaan selittää heidän keskimääräistä vähäisempää työssäkäyntiään.

Yhteenveto

Osatyökyvyttömyyseläkkeiden käyttö kunta-alalla on kuusinkertaistunut viimeisen viidentoista vuoden aikana. Uusista työkyvyttömyyseläkkeistä jo useampi kuin joka kolmas on osaeläke. Valtaosa kunta-alan osatyökyvyttömyyseläkkeistä myönnetään toistaiseksi: vuonna 2010 osatyökyvyttömyyseläkkeille siirtyneistä vain kuudesosa siirtyi määräaikaiselle osakuntoutustuelle.

Eniten osatyökyvyttömyyseläkkeet ovat yleistyneet iäkkäimpien eli 55 vuotta täyttäneiden kuntatyöntekijöiden keskuudessa, minkä voidaan katsoa liittyvän yksilöllisen varhaiseläkkeen asteittaiseen poistumiseen kyseisellä aikavälillä. Myös alle 55-vuotiaita siirtyy osatyökyvyttömyyseläkkeille aiempaa enemmän.

Toistaiseksi myönnetylle osatyökyvyttömyyseläkkeelle siirrytään nykyään keskimäärin 57-vuotiaana. Vuonna 2010 hieman yli puolet uuden eläkkeen aloittaneista kuului 55–59-vuotiaiden ikäryhmään. Osakuntoutustuelle siirryttiin keskimäärin 50 vuoden iässä, ja suurin ikäryhmä oli 50–54-vuotiaat, joita oli kolmannes uuden osakuntoutustuen aloittaneista.

Kaksi suurinta sairausryhmää kattaa kolme neljäsosaa uusien osatyökyvyttömyyseläkkeiden pääasiallisista syistä. Toistaiseksi myönnetyistä osaeläkkeille siirtyneistä valtaosalla – viime vuosina yli 60 prosentilla – taustalla ovat tuki- ja liikuntaelinsairaudet. Osakuntoutustuista yhtä suuri osa myönnetään mielenterveyssyistä kuin tuki- ja liikuntaelinsairauksien perusteella – noin 40 prosenttia.

Suurilla, yli 1 300 työntekijää työllistävillä työnantajilla osatyökyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden osuus kaikista työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneistä oli keskimäärin hieman suurempi kuin pienemmillä työnantajilla. Ero kuitenkin johtui siitä, että suurissa sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymissä osatyökyvyttömyyseläkkeiden osuus oli

keskimäärin 39 prosenttia. Sekä suurissa että pienissä kunnissa niiden osuus oli 29 prosenttia.

Yhä useampi osatyökyvyttömyyseläkkeensaaja jatkaa työskentelyä kunta-alalla. Vuonna 2010 peräti 90 prosenttia pysyvästi osatyökyvyttömyyseläkkeellä vähintään vuoden verran olleista henkilöistä oli ansiollisessa palvelussuhteessa kunta-alan työnantajaan. Viiden vuoden kuluttua osaeläkkeen alkamisesta entistä useampi on yhä kuntatyössä ja entistä harvempi täydellä työkyvyttömyyseläkkeellä.

Osatyökyvyttömyyseläkkeiden yleistymistä voidaan pitää suotuisana kehityssuuntana, mikäli vaihtoehtona olisi siirtyminen täydelle työkyvyttömyyseläkkeelle ja mikäli osaeläkkeensaaja kykenee jatkamaan työskentelyä eläkkeellä ollessaan. Varhaiseläkkeiden kustannukset maltillistuvat, työurat pitenevät loppupäästä ja osatyökykyistenkin työpanos saadaan käyttöön. Työssä jatkaminen osaeläkkeen ohessa myös kartuttaa vanhuuseläkettä ja on sikäli osatyökykyisellekin täyttä työkyvyttömyyseläkettä parempi vaihtoehto.

Osatyökyvyttömyyseläkkeiden yleistyminen ei kuitenkaan välttämättä näy suotuisana kehityksenä kaikissa mittareissa, joilla eläköitymistä seurataan. Joissakin tilanteissa saattaa käydä pikemminkin päinvastoin, koska osaeläkkeensaaja lasketaan eläkkeelle siirtyneisiin, vaikka hän jatkaisi työelämässä. Tästä huolimatta osatyökyvyttömyyseläkkeet palvelevat kunta-alaa yhtenä työssä jatkamisen muotona.

Loppuviitteet

1 Vuonna 1946 syntyneet saattoivat kuitenkin tietyin edellytyksin siirtyä julkiselta sektorilta yksilölliselle varhaiseläkkeelle 58-vuotiaina vielä vuonna 2005 ja 1947 syntyneet 59-vuotiaina vielä vuonna 2007 (Eläketurvakeskus 2004). Viimeiset yksilölliselle varhaiseläkkeelle siirtyneet henkilöt olivat 4 vuonna 1947 syntynyttä kuntatyöntekijää, jotka siirtyivät eläkkeelle 62-vuotiaina vuonna 2010.

2 Eläkkeiden alkavuus kertoo, kuinka suuri osuus henkilöstöstä on siirtynyt eläkkeelle tarkasteluvuonna. Alkavuus lasketaan siten, että tarkasteluvuonna eläkkeelle siirtyneiden määrä jaetaan edellisen vuoden lopussa jatkuvassa palvelusuhteessa olleiden määrällä, ja se ilmoitetaan prosentteina. Eläkkeiden ikävakioitua alkavuutta laskettaessa on tässä perusvuotena käytetty vuotta 2000, mikä tarkoittaa, että alkavuus tarkasteluvuonna on laskettu ikään kuin kuntahenkilöstön määrä ja ikärakenne edellisen vuoden lopussa olisi ollut samanlainen kuin vuonna 2000. Ikävakiointi poistaa vertailtavien ryhmien ikärakenne-erojen vaikutuksen vertailuun. Vertailussa on mukana vain työ- ja virkasuhteinen henkilöstö.

3 Täysiin työkyvyttömyyseläkkeisiin on laskettu myös kuntoutustuki ja yksilöllinen varhaiseläke.

4 Vuosina 2008–2010 KuEL-työkyvyttömyyseläkkeille siirtyneet.

5 Vuosina 2008–2010 KuEL-työkyvyttömyyseläkkeille siirtyneistä 55 vuotta täyttäneistä 51 % siirtyi eläkkeelle tules-syistä ja 19 % mielenterveyssyistä.

6 Työnantaja laskettiin suureksi, jos työ- ja virkasuhteisia henkilöitä oli tarkasteluvuonna yli 1300. Vuoden 2010 lopussa suuria kuntatyönantajia oli 76, ja niiden palveluksessa oli 66 % työ- ja virkasuhteisista KuEL-vakuutetuista. Suurista työnantajista 50 oli kuntia ja 22 sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymiä.

7 Mukaan lukien kuntoutustuet ja yksilölliset varhaiseläkkeet.

8 Julkaisematon selvitys KuEL-osatyökyvyttömyyseläkeläisten palvelussuhteista kunta-alalla 2000–2009.

9 Täysi työkyvyttömyyseläke, täysi kuntoutustuki tai yksilöllinen varhaiseläke.

Lähteet

Eläketurvakeskus: Suomen työeläkkeensaajat ja vakuutetut 2009. Eläketurvakeskus, Helsinki 2011, s. 85–89.

Gould R & Kaliva K: Työkyvyttömyyseläke ja ansiotyö. Eläketurvakeskuksen raportteja 2010:5. Eläketurvakeskus, Helsinki 2010.

Gould R, Nyman H & Lampi J: Osatyökyvyttömyyseläkkeen toimivuus työeläkejärjestelmässä. Eläketurvakeskuksen keskustelualoitteita 2008:7. Eläketurvakeskus, Helsinki 2008, s. 9, 16–17.

Gould R, Nyman H & Takala M: Osittain työkyvytön vai osittain työkykyinen? Tutkimus osatyökyvyttömyyseläkeläisten työssäolosta. Eläketurvakeskuksen raportteja 33. Eläketurvakeskus, Helsinki 2003, s 35.

Halmeenmäki T: Kunta-alan eläkepoistuma 2010–2030. Kuntien eläkevakuutus, Helsinki 2009.

Halmeenmäki T & Lybäck K: Eläkkeelle siirtyminen ja työssä jatkaminen eläkeuudistuksen näkökulmasta. Teoksessa: Forma P, Harkonmäki K, Saari P & Väänänen J (toim.): Ketkä tekevät kuntatyön tulevaisuudessa? Kuntien eläkevakuutus, Helsinki 2008, s. 103–127.

Keva: Kunta-alan eläkkeet 2010: Keva, Helsinki 2011, s. 42.

Nyman H & Kiviniemi M: Katsaus eläketurvaan vuonna 2010. Eläketurvakeskuksen tilastoraportteja 2011:4. Eläketurvakeskus, Helsinki 2011, s. 24.

Pensola T, Gould R & Polvinen A: Ammatit ja työkyvyttömyyseläkkeet. Masennukseen, muihin mielenterveyden häiriöihin sekä tuki- ja liikuntaelinten sairauksiin perustuvat eläkkeet. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2010:16. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki 2010, s. 74–79.

Saari P, Forma P, Kaartinen R & Pekka T: Osatyökyvyttömyyseläkkeen toimivuus kuntatyössä (käsikirjoitus).

Träskelin M: Edelleen työkykyinen. Kokemuksia osatyökyvyttömyyseläkkeiden käytöstä, niiden haasteista ja mahdollisuuksista kunta-alalla. Kevan tutkimuksia 2011:1. Keva, Helsinki 2011a.

Träskelin M: Strategiat ja toimintamallit. Osatyökykyisten työssä jatkamisen tukeminen viidessä eri organisaatiossa. Kevan tutkimuksia 2011:4. Keva, Helsinki 2011b.

Keva

Käyntiosoite
Unioninkatu 43
Helsinki

Postiosoite
PL 425
00101 Helsinki

www.keva.fi

Puhelin 020 61421

Sähköposti tutkimusyksikko@keva.fi

Keva

PL 425
00101 Helsinki

www.keva.fi

KEVA 9139/11